

Ana Azinović Bebek

Andrej Janeš

Hrvatski restauratorski zavod,
Služba za arheološku baštinu,
Odjel za kopnenu arheologiju, Zagreb
aazinovic@h-r-z.hr, ajanes@h-r-z.hr

Prethodno priopćenje
(primljeno 15. rujna 2018.)
UDK 904:728.81(497.562Brinje)

PRELIMINARNI REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA PALASA STAROG GRADA SOKOLCA U BRINJU

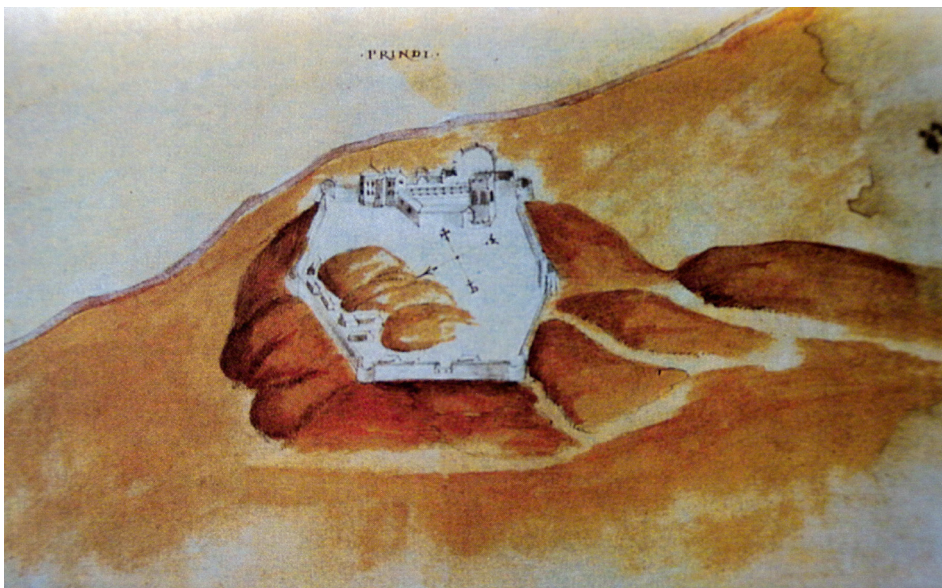
Na uzvisini usred brinjskog polja nalazi se Stari grad, poznat pod imenom Sokolac. Srednjovjekovna utvrda nastala je tijekom 13. stoljeća, a današnji oblik dobiva početkom 15. stoljeća. Sastoji se od nepravilno ovalne jezgre organizirane oko pravokutnog dvorišta. Na zapadnoj strani nalaze se ostaci ulazne kule, dok je s istočne određena višekatnim objektom u kojem se nalazi kapela. S južne strane nalazi se masivni rondel. Cijela je uzvisina bila okružena obrambenim zidom ojačanim polukružnim kulama i kvadratnom ulaznom kulom. Izgradili su ga knezovi Krčki, koji su ga držali do prve trećine 16. stoljeća kada je upravljanje utvrdom preuzela Vojna krajina. Nakon odlaska vojske utvrda je prepuštena propadanju. Ovdje se predstavljaju preliminarni rezultati arheoloških iskopavanja koja se provode od 2014. godine. Iskopavanja su pridonijela novim saznanjima o vremenu gradnje utvrde, ali i njezinim razvojnim fazama.

Ključne riječi: Brinje, Stari grad Sokolac, arheološka iskopavanja, prapovijest, razvijeni srednji vijek, kasni srednji vijek, Vojna krajina

Uvod

Utvrda se nalazi u središtu današnjeg naselja Brinje, u sjevernoj Lici, na pretpostavljenom srednjovjekovnom putu iz Slavonije (Modruša) prema moru (Senj) (Azinović Bebek, 2017). Stari grad, koji je poznat po imenu Sokolac¹, izgrađen je na prostranoj 30-ak metara visokoj uzvisini usred brinjskog polja. Sastoji se od nepravilno ovalne jezgre organizirane oko pravokutnog dvorišta. Na zapadnoj strani nalaze se ostaci ulazne kule, dok je s istočne određena višekatnim objektom u kojem se nalazi kapela. S južne strane nalazi se masivni rondel. Cijela je uzvisina bila okružena obrambenim zidom ojačanim polukružnim kulama i kvadratnom ulaznom kulom (Slika 1).

Danas vizurom utvrde dominira dogradnja na istoku, u kojoj je smještena kapela, na kojoj se od 1917. godine provode zaštitni radovi. Nakon

Slika 1. Najstariji prikaz Brinja Nicole Angielinija iz 1566. godine (prema Miletić, Valjato Fabris 2003, 11, sl.2)

1 O imenu utvrde u Brinju i korištenju imena Sokolac vidi: Miletić, Valjato Fabris 2003, 7-8.

Slika 2. Pogled na strukturu s kapelom, s istoka (snimio: J. Višnjić)

prve obnove nastavilo se s konzervatorsko-restauratorskim radovima od 1948. do 1975. te od 1983. do 2010. godine² (Miletić, Valjato Fabris, 2003). U stručnoj literaturi se donedavno cijelu strukturu nazivalo troetažnom kapelom izgrađenom početkom 15. stoljeća. Navodi se kako je imala »kriptu« korištenu za gospodarsku namjenu djelomično ukopanu u teren, na prvom katu kapelu sa sakristijom i emporom te na zadnjem katu obrambenu galeriju (Horvat, 1984-1985). U novije vrijeme je iznesena tvrdnja da se radi o prigradnji na stariju jezgru utvrde. Tzv. »kripta« nije imala nikad veze s kapelom te se time negira imenovanje cijele strukture kapelom već se koristi istočna prigradnja. Kapela s emporom se nalazila na prvom katu. Za vrijeme izgradnje ove prigradnje drži se početak 15. stoljeća tj. vrijeme ženidbe krčkog kneza Nikole IV. s Dorotejom Gorjanskom, sestrom palatina Nikole Gorjanskog (Miletić, 2013) (Slika 2). Da je kapela prigradnja starijim strukturama navodi ostaviti se razlika u načinu zidanja zapadnog lica prigradnje koja je uočena tijekom konzervatorskih radova, ostacima kruništa u zapadnom zidu, ali i prostornim rješenjima kapele i

² Radovi u ovoj fazi su prekinuti zbog ratnih zbivanja 1991. te nastavljani 1996. godine.

Slika 3. Pogled na ulaznu kulu (snimio: A. Janeš)

Na zapadnoj strani nalazi se impozantna ulazna kula očuvana do visine trećeg kata, čija je obnova započela 2014. godine (Slika 3). Danas su u navedenoj visini očuvane južna i zapadna strana, dok je sjeverna očuvana istočne strane. Otvori ulaza u kulu su i razlog urušavanja zidne mase tih strana kule. Tlocrt kule je kvadratan s nepravilnim stranicama (sjeverni zid – 5,6 m, zapadni – 5,5 m, južni – 5,4 m, istočni – 5,3 m) (Horvat, 1984-1985; Miletić, Valjato Fabris, 2003). Prizemlje i prvi kat su građene od lokalnog sivog vapnenca u pravilno uslojenim redovima različitih visina, dok su drugi i treći kat građeni od pravilno oblikovanih komada sedre. Pročelje gornjih katova raščlanjeno je lezenama koje su pri vrhu spajali slijepi lukovi (Miletić, Valjato Fabris, 2003). Prizemlje i prvi kat su bili svodeni križnorebrastim svodovima, dok je drugi kat bio presvođen križnobastim svodom. Zadnja etaža je imala obrambenu funkciju, a imala

*Slika 4. Ostaci palasa snimljeni 1869. godine, pogled sa sjevera
(prema Miletić, Valjato Fabris 2003, 17, sl.11)*

supstrukcije (Miletić, Valjato Fabris, 2003, Miletić, 2013). Isto tako negira se izvorna srednjovjekovna fortifikacijska uloga zadnjeg kata te ga se interpretira kao dogradnju izvedenu za potrebe Vojne krajine tijekom opsežnog zahvata završenog sredinom 17. stoljeća (Miletić, 2013).

Na zapadnoj strani nalazi se impozantna ulazna kula očuvana do visine trećeg kata, čija je obnova započela 2014. godine (Slika 3). Danas su u naveje dvije trostruke masivne konzole, koje su nosile mašikulu na sjevernom zidu. Prvi i drugi kat su na zapadu bili rastvoreni velikim »češkim« prozorima, dok je kameni dio pročelja bio prekriven tankim slojem žbuke i oslikan kvadrima (Miletić, 2012; Horvat, 2014).

Ostatak utvrde između ovih dviju vertikala nalazi se pod zemljom te je dio arhitektonskih ostataka došao na vidjelo tek nakon početka arheoloških istraživanja. Prostor između ulazne kule i istočne prigradnje s kapelom se drži za dvorište utvrde. S njegove sjeverne strane se pretpostavlja postojanje palasa. Tu se tvrdnju podupire s fotografijom utvrde iz 1869. godine na kojoj se sa sjeverne strane vidi zid raščlanjen s nizom otvora. Iako nije nikad arheološki istražen donose se dimenzije palasa, koje iznose $20,7 \times 6,7$ m (Miletić, Valjato Fabris, 2003) (Slika 4). Za prostor južno od pretpostavljenog dvorišta smatra se da je sadržavao gospodarske objekte. Na njega je kasnije dograđen polukružni rondel ili artiljerijska kula (Horvat, 1984-1985). U stručnoj se literaturi navodi kako je dvorište pregrađeno visokim zidom koji je spajao jugoistočni kut ulazne kule i sredinu zapadnog pročelja istočne prigradnje (Miletić, Valjato Fabris, 2003).

Od struktura vanjskih fortifikacija iznad zemlje očuvali su se kvadratna ulazna kula i sjeverna polukružna kula. Ostali dijelovi vanjskog obrambenog prstena kao i mogući ostaci objekata podgrađa nisu vidljivi iznad zemlje.

Pregled dosadašnjih iskopavanja i arheoloških istraživanja

Iako je utvrda bila u interesu konzervatorske struke dugi niz desetljeća, izostalo je aktivno uključivanje arheološke struke u njeno obuhvatno i sistematično istraživanje. Tako je Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba proveo arheološka iskopavanja 1974. i 1975. godine (Horvat, 1984-1985; Miletić, Valjato Fabris, 2003). U stručnoj literaturi se navodi isključivo podatak o izvođenju iskopavanja bez podataka o mjestu, opsegu i rezultatima³. Prema stanju na terenu moglo se zaključiti kako je iskopana prostorija u južnom dijelu utvrde koja je imala stepenište u sjevernom dijelu te se kroz nju pristupalo rondelu kroz južni zid.

3 Kao voditelji se navode Đ. Salajković (Horvat 1984-1985, 42) te arheolog I. Šarić i arhitektica A. Prebeg (Miletić, Valjato Fabris 2003, 33).

Novo kopanje na području utvrde provedeno je bez ikakvog arheološkog nadzora 1999. godine kada su uklonjeni slojevi unutar ulazne kule te djelomično s njene istočne strane čime se zadržalo u stratigrafiju dvorišta utvrde (Miletić, Valjato Fabris, 2003).

Od 2014. godine provode se sustavna arheološka istraživanja palasa utvrde u Brinju. Do sada je istražen veći dio zapadne strane južnog dijela utvrde, a od 2017. godine se provode istraživanja rondela.

Rezultati arheoloških istraživanja 2014. – 2018.

Arheološkim istraživanjima obuhvaćena je južna strana središnjeg kompleksa, prostor između ulazne kule i prostorije istražene 1974./1975. te zapadni i središnji dio rondela/artiljerijske kule. Suvremenim arheološkim tehnikama prepoznato je nekoliko faza zaposjedanja nalazišta:

- Prapoviji iz razvijenog srednjeg vijeka
- Ostaci i slojevi kasnosrednjovjekovne utvrde
- Faza Vojne krajineesna gradina
- Objekt

Faza prapovijesne gradine

Prilikom iskopavanja u nižim slojevima pronalazena je određena količina keramičkog materijala kojeg se moglo sa sigurnošću pripisati prapovijesnom razdoblju. Dio nalaza potječe iz srednjovjekovnih slojeva u kojima je završio prilikom zahvata gradnji i pregradnji utvrde. Na dnu iskopa, uz kamen živac, evidentiran je sloj s isključivo prapovijesnim nalazima, a radiokarbonskom analizom uzorka ugljena datiran je između kraja 8. i početka 5. st. pr Kr.⁴ Sloj je zabilježen na području obje zapadne prostorije. U zapadnoj prosotoriji (i njenom istočnom dijelu, koji je arheološki istražen) otkriveni

4 Uzorak ugljena analiziran je u Centro di Datazione e Diagnostica, Sveučilišta u Salentu. Sigma 2 (95,4 % vjerojatnosti) 770 – 410 BC; Sigma 1 (68,2% vjerojatnosti) 600 – 480 BC.

Slika 5. Položaj prapovijesnog objekta u južnom dijelu utvrde

(nacrt: V Gligora, uredio: A. Janeš)

su te istraženi ostaci vjerojatnog željeznodobnog objekta. Između kamena živca i većih komada kamenja posloženih u smjeru sjeverozapad-jugoistok istražena je zapuna jame s nalazima ulomaka keramike iz razdoblja kasnog brončanog i ranijeg željeznog doba. Pretpostavljeni objekt je u istočnom dijelu djelomično presječen gradnjom srednjovjekovnog zida SJ 18 te nije bilo moguće utvrditi cijeli izgled pretpostavljenog objekta (Slika 5).

Faza razvijenog srednjeg vijeka

Na području južnog dijela utvrde otkriveni su skromni arhitektonski ostaci koji skupa s nalazima keramičkog posuđa te potpomognuti radiokarbonskim rezultatima potvrđuju obitavanje na području Sokolca tijekom razvijenog srednjeg vijeka. Ovi pokazatelji upućuju na daleko veću starost brinjske utvrde od prvog spomena u pisanim izvorima. Nažalost, zbog povećane graditeljske aktivnosti tijekom kasnog srednjeg vijeka, ostaci iz starijeg razdoblja su gotovo uništeni, ali rasvjetljavanju ovog razdoblja u Brinju doprinijeo bi nastavak arheoloških iskopavanja dvorišta i palasa utvrde.

Kopanjem južnog dijela utvrde otkriveni su ostaci koji se pripisuju temeljima. S obzirom na veliku građevinsku djelatnost na tom području većim dijelom su odstranjeni te čine nepovezane strukture u prostoru. Ukoliko povežemo linije tih struktura one čine pravokutni tlocrt smjera sjeverozapad – jugoistok (Slika 6). Sjeverna strana pretpostavljene strukture nalazi se na području dvorišta koje nije istraživano. Uzorci ugljena izuzeti iz slojeva koji su omeđeni navedenim ostacima temelja datirani su u vremensko razdoblje 10. do 13. stoljeća⁵. Kako u pokretnom materijalu nema karakterističnih ranosrednjovjekovnih nalaza, a rijetki nalazi keramičkih nalaza karakterističnih za 13. stoljeće, funkcioniranje ovog objekta smještaju baš u razdoblje razvijenog srednjeg vijeka. Uz sjeverni zid južnog dijela otkriveni su ostaci konstrukcije peći čije se dno sastojalo od opeka uokvirenih kamenjem. Peć je presječena sjevernim zidom južnog dijela utvrde te time pripada starijoj fazi utvrde.

Faza kasnog srednjeg vijeka

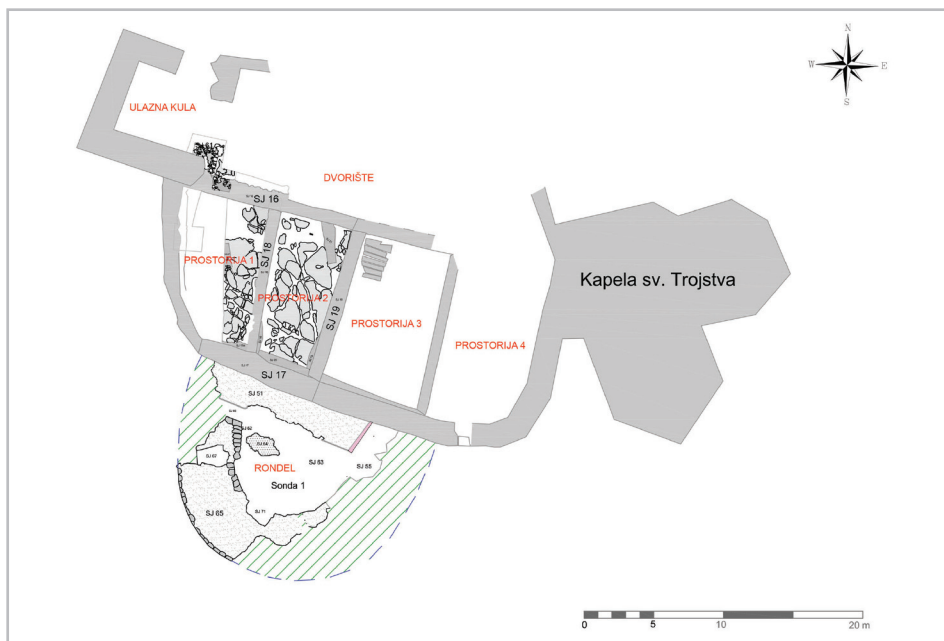
U ovu fazu uvrštavamo većinu vidljivih struktura Starog grada Sokolca. Uz već spomenute ulaznu kulu i istočnu dogradnju s kapelom, otkriveni su ostaci južnog dijela utvrde (Slika 7). Tijekom arheoloških iskopavanja 1975. godine istražena je ukopana prostorija (prostorija 3) sa stepeništem na sjevernoj strani i prolazom u južnom zidu kojim se pristupalo rondelu. Novijim istraživanjima zahvaćene su dvije zapadne prostorije, od kojih je ona istočna istražena u cijelosti. Južni dio utvrde ima nepravilno izduženi polukružni tlocrt s obzirom da prati konfiguraciju terena. Vanjski zid (SJ 17) povezuje ulaznu kulu⁶ s istočnom dogradnjom, zatvara južni dio utvrde sa zapadne i južne strane, na istoku se spaja s istočnom dogradnjom. S unutarnje, sjeverne, strane nalazi se ravni zid (SJ 16) koji spaja ulaznu kulu s istočnom dogradnjom. Ovdje treba navesti kako se u starijoj literaturi tvrdi kako se radi o zidu građenom u razdoblju Vojne krajine,

5 Uzorci ugljena analizirani su u Centro di Datazione e Diagnostica, Sveučilišta u Salentu. U23, Sigma 2 (95,4%) 968 – 1159AD, Sigma 1 (68,2%) 988 – 1046AD; U24, Sigma 2 (95,4%) 1021 – 1206AD, Sigma 1 (68,2%) 1040 – 1110AD.

6 U starijoj stručnoj literaturi se ova kula naziva i frankopanskom.

Sl. 6. Rekonstrukcija tlocrta objekta iz razvijenog srednjeg vijeka
(nacrt: V. Gligora, uredila: A. Azinović Bebek)

Sl. 7. Tlocrt istraženog dijela brinjske utvrde (nacrt: V. Gligora)

ali se iskopavanjima pokazalo kako je taj zid građen i vezan istovremeno s ulaznom kulom. Prostor između navedenih zidova podijeljen na četiri prostorije, od kojih najistočnija nije još istražena⁷. Sjeverni zid je u cijelosti istražen u zapadnom dijelu, širine je 1,27 m, očuvane visine oko 1 m. Građen je od bolje obrađenih lomljenaca, s tim da je južno lice bolje očuvano. Istraženo je i sjeverno lice, koje je sačuvano u manjoj visini.⁸ Blizu spoja s ulaznom kulom otkriven je otvor/niša, dužine 1,32 m, širine 0,87 m. Južni dio zida izgrađen je od komada sedre koje se može, s oprezom, pripisati ostacima starije peći koja se nalazi s južne strane zida. Kako je rečeno, istražena širina zida iznosi 1,27 m, dok se u starijoj literaturi navodi širina od jedva 0,8 m (Horvat, 1984-1985). Za starije zidove se donosi podatak o širini od 1,30 m. Prema novim dimenzijama i ovaj zid pripada kasnosrednjovjekovnoj fazi utvrde.

Najzapadniji pregradni zid (SJ 18) istovremeno je građen sa sjevernim zidom (SJ 16), a samim time i ulaznom kulom. Dugačak je 10,37 m, širine 0,7-0,9 m, očuvane visine 1,34-1,91 m, smjera sjever – jug, spaja zidove SJ 16 i SJ 17. U gornjoj zoni je zidan nešto neurednije s manje vezivnog morta od nižih zona kod kojih je obilato korišten mort. Temeljen je na kamenu živcu, a u južnom dijelu ojačan temeljnom stopom. Navedeni zidovi omeđuju najzapadniju, prostoriju 1.

Istočno od nje nalazi se prostorija 2, istražena u cijelosti. Sa sjeverne strane omeđena je zidom SJ 16, sa zapadne zidom SJ 18, s južne sa zidom SJ 17 te s istočne zidom SJ 19. Zid SJ 19 dugačak je 11 m, širok oko 1,1 m, a očuvan je u visini od oko 1,3 m. Zidan je od bolje obrađenih lomljenaca slaganih u sedam relativno pravilnih redova povezanih mortom žute boje.

7 Na starijim fotografijama vidljivi su ostaci zida SJ 16 očuvani iznad tla, pred ulazom u supstrukciju istočne dogradnje, a čiji su ostaci tijekom restauratorskih radova uklonjeni.

8 Na ovome mjestu treba istaknuti kako su nađeni tragovi iskopa provedenog, vjerojatno, 1975. g., a ukazuje kako tada strukture nisu istražene u cijelosti jer nije dostignuta razina lica zidova. Naime, kod većine zidova je jezgra sačuvana u većoj visini od samih lica, što je dovelo do bilježenja krivih dimenzija zidova.

Prostorija 3 se nalazi istočno od prostorije 2 te je, vrlo vjerojatno, istražena prilikom arheoloških iskopavanja 1975. g. Sa sjeverne strane određena je zidom SJ 16, sa zapadne zidom SJ 19, s južne zidom SJ 17 te na istoku zidom koji je djelomično istražen prilikom starijih iskopavanja. Dublja je od gore navedenih te se u nju pristupalo preko kamenog stepeništa. S južne strane u zidu SJ 17 nalazi se prolaz kojim se pristupalo rondelu. S obzirom da je taj dio zida konzerviran i prolaz »uređen« kamenim dovratnicima danas je nemoguće utvrditi stratigrafske odnose s preostalim zidovima, ali i utvrditi moguće kasnije probijanje prolaza u tom zidu.

Između prostorije 3 i istočne prigradnje s kapelom nalazi se još jedna prostorija, do sada neistražena (prostorija 4).

Ovu fazu razvoja brinjske utvrde možemo povezati s prvim spomenom u pisanim izvorima, tijekom 14. stoljeća što potvrđuju i rezultati analize uzoraka ugljena iz prostorije 2, a datirani su 13. i 14. stoljeće⁹. Na spoju zidova SJ 17 i SJ 19 otkriveni su ostaci starijih struktura tj. zidova (SJ 20 i SJ 26), uz koje su nađeni ostaci vapnenice datirane u 14. stoljeće. Ovoj fazi pripada korpus keramičkih nalaza u kojem prevladava gruba kuhinjska keramika pronađena na području prostrija 1 i 2, te nalazi stolne keramike talijanske provenijencije, prije svega majolika.

Tijekom iskopavanja rondela otkriven je masivni zid (SJ 51) prizidan s južne strane zida SJ 17. Danas je od zida vidljiva ispuna, koja se sastoji od veziva žućkaste boje te većeg i manjeg, uglavnom neobrađenog kamena sлагanog bez jasnih redova. Očuvana visina iznosi oko 2,5 m, dok je do sada istražena dužina zida 11,7 m. Širina do zida SJ 17 iznosi oko 2,5 m. Tek u donjoj zoni vidljivi su klesanci koji su vanjsko lice tog zida. Vanjsko lice zida ostalo je sačuvano samo na njegovom zapadnom kraju. Na zapadnom dijelu vidljivo je da je na njega prizidan plašt rondela. Može se pretpostaviti da se radi o nekakvoj vrsti potpornog zida južnog dijela utvrde, koji je izgrađen na rubu uzvisine. Velika debljina upućuje na to da je pridržavao konstrukciju južnog zida utvrde (SJ 17), koja je imala više etaža i time bila statički ugrožena. Drži se kako je ovaj dio utvrde imao tri kata (Horvat, 2014).

9 Uzorak ugljena analizirani je u Centro di Datazione e Diagnostica, Sveučilišta u Salentu, Sigma 2 (95,4%) 1380 – 1450AD, Sigma 1 (68,2%) 1390 – 1430AD.

Faza Vojne krajine (novi vijek)

Od prve trećine 16. stoljeća brinjskom utvrdom upravlja Vojna krajina, kojoj se pripisuje modernizacija utvrde tj. prilagođavanje ratovanju vatrenim oružjem (Azinović Bebek, 2017). Uz izgradnju vanjskog obrambenog prstena, koji je danas tek djelomično vidljiv u terenu, poznavanje izgleda tog dijela fortifikacija dugujemo grafikama N. Angielinija iz 1566. g., G. Pieronija iz 1639. g. te M. Stiera iz 1658. g. Vanjski obrambeni zid sastojao se od četiri polukružne kule, kvadratne ulazne kule opremljene s ključastim puškarnicama i bastiona na istočnoj strani. Gradnju ulazne kule moguće je smjestiti u kraj 15. i 16. stoljeće s obzirom na oblik puškarnica (Miculinić 1988; Bedenk, 1988; Horvat, Filipec, 2001, sl. 25). Sa sjeverne strane glavne utvrde ucrtan je još jedan, manji, bastion.

Izmjene na istočnoj prigradnji s kapelom, kada su u potkrovlju otvoreni obrambeni otvori, izvedeni su tijekom opsežne obnove prigradnje završene sredinom 17. stoljeća (Miletić, 2013). Pomicanje ulaza u supstrukciju istočne prigradnje i kapelu pripisuju se isto ovom razdoblju.

Slika 8. straženi dio rondela 2018. godine (snimio: Arheo-koop)

Od struktura pronađenih arheološkim iskopavanjima s oprezom možemo pripisati ostatke rondela koji su izgrađeni s južne strane srednjovjekovne utvrde (Slika 8). Do objave ovog rada istražene su cijela zapadna i južna strana rondela. Otkriven je otvor na spoju sa zidom SJ 51 te četiri ambrazure (topovska otvora) pravilno raspoređena od zapada prema istoku. Definirana su dva, zapadni i južni, dok se od jugoistočnog nazire nadvoj, a istočni je sačuvan u cijelosti. Nadvoji ambrazura su građeni od komada oblikovane sedre. Najbolje su sačuvani u istočnoj ambrazuri, dok je samo red očuvan u zapadnoj. Dobivene su dimenzije zapadne ambrazure koja je pri dnu široka 0,91 m, pri vrhu 1,63 m, visine 1,45 m. Južna ambrazura je urušena te su otkrivene konture bočnih strana i dna. Oblik ambrazura je definiran s vanjske strane. Plašt rondela nedostaje do dna strukture. Malo iznad kamena živca očuvano je lice zidano od klesanaca, sačuvanih u dva reda. Prate konfiguraciju terena koja oštro pada od sjevera prema jugu. Klesanci su najčešće veliki oko $0,4 \times 0,4$ m.

Prema starim grafikama ova struktura je daleko niža od ostalih struktura i objekata središnje utvrde te ju samim time definiramo kao rondel. Prema očuvanim visinama donjih kota otvora, zapadni otvor (uz zid SJ 51) i istočna ambrazura nalaze se na višem položaju od zabilježene tri ambrazure (zapadne, južne i jugoistočne). Time možemo doći do zaključka kako je rondel imao bar dvije etaže, na što dodatno upućuju očuvani zidovi koji su s nagnuti prema unutrašnjosti te predstavljaju ostatke svoda između etaža.

Sama unutrašnjost rondela nije istražena u cijelosti zbog nedostatka sredstava kojima bi se konzervirali otkriveni ostaci zidova rondela, a koji se nalaze u izrazito lošem stanju.

Pokretni materijal iz ove faze nađen je na području prostorija 1 i 2, a čine ga ulomci grube kuhinjske i stolne keramike te staklenih posuda, koji se mogu datirati u 16. i 17. stoljeće. Utvrđeno je postojanje žbukanih podnica građenih tijekom adaptacija u 17. stoljeću.

Zaključna razmatranja

Iako su arheološka iskopavanja zahvatila samo jedan dio utvrde pokazala su obilje nalaza koji upućuju na starija zaposjedanja uzvisine u središtu brinjskog polja (Slika 9). Do sada se razvoj utvrde dijelio u dvije faze, tzv. frankopansku i kasniju, vojnokrajišku. Novijim arheološkim iskopavanjima utvrđene su dvije starije faze zaposjedanja. Prva je prapovijesna koja je do sada bila nepoznata, iako ne i iznenađujuća. Nastavak istraživanja, ali i detaljna obrada nalaza iz ovog perioda trebao bi rasvijetliti okolnosti korištenja gradinskog tipa nalazišta na kojem se obitavalo tijekom kasnog brončanog i željeznog doba.

Iako su materijalni ostaci iz razdoblja razvijenog srednjeg vijeka izrazito skromni, ipak ukazuju na korištenje brežuljka tijekom 12. i 13. stoljeća. Nalazi mogućeg kvadratnog objekta potvrđuju pretpostavku o važnosti lokacije u vremenu ekspanzije knezova Krčkih na području srednjovjekovne

*Slika 9. Zračni pogled na istražene ostatke Starog grada Sokolca 2017. godine
(snimio: J. Višnjić)*

Hrvatske. Iskopavanja dvorišta danas vidljive utvrde mogu ukazati na postojanje još više ostataka prve brinjske srednjovjekovne utvrde.

Unutar kasnosrednjovjekovne faze zahvaljujući rezultatima iskopavanjima može se odbaciti tvrdnja kako je danas vidljiva utvrda bila izgrađena u jednom mahu, početkom 15. stoljeća (Horvat, 1984-1985). Utvrda je naslijedila kvadratni objekt iz 12./13. stoljeća tijekom 14. stoljeća na što upućuju ostaci vapnenice unutar prostorije 2, kao traga građevinske djelatnosti. Isto tako možemo sa sigurnošću tvrditi kako je južna strana utvrde funkcionirala kao objekt u prizemlju podijeljen na četiri prostorije. Isto tako treba odbaciti tvrdnju o pregrađivanju dvorišta tijekom razdoblja vojne uprave jer se radi o zidu građenom istovremeno s ulaznom kulom (SJ 17). Struktura izgrađena početkom 15. stoljeća te ukrašena u najboljoj maniri parlerijanskih radionica (Horvat, 2014) je tzv. istočna prigradnja s kapelom. Za nju se može, na ovom stupnju istraživanja, tvrditi kako je nastala prigodom sklapanja bračnog saveza knezova Krčkih i moćne obitelji Gorjanskih, oko 1405. godine. Dozidavanje masivnog zida (SJ 51) s južne strane utvrde se, s oprezom, može datirati u ovo doba.

Nakon preuzimanja utvrde od strane Vojne krajine pokušalo se osuvremeniti način obrane. Vanjski sustav obrane s polukružnim kulama i bastionima sigurno pripada ovoj fazi. Posljednja etaža istočne prigradnje s kapelom dodatno oprema za ratne operacije. Na ovome mjestu treba iznijeti problem nastanka rondela s južne strane utvrde. Postoji otvorena mogućnost kako je izgrađen još u doba dok je utvrda bila u posjedu Frankopana. Ovdje treba navesti podatak kako je većina rondela bila zatrpana izbacanom zemljom iz prostorije 3, depoziti nastali tijekom iskopavanja 1974./1975. godine. Nastavak iskopavanja dubljih slojeva nastalih tijekom gradnje i funkcioniranja rondela može dovesti do točnijih podataka. Na trenutnom stupnju istraženosti gradnja ovakvog tipa fortifikacija opremljenog ambrazurama smješta se na prijelaz prve i druge trećine 16. stoljeća. Na raniju dataciju izgradnje rondela može upućivati podatak o pogibiji Ivana Botha prilikom opsade brinjske utvrde od strane banske vojske 1493. godine (Miletić, Valjato Fabris, 2003; Kekez, 2009). Both je

poginuo od pogotka olovnim zrnom, što upućuje na korištenje vatrenog oružja u Brinju krajem 15. stoljeća.

Već su preliminarni rezultati arheoloških iskopavanja južnog dijela utvrde u Brinju ukazala na slojevitost navedenog nalazišta, a nastavak bi rasvijetlio nastanak srednjovjekovne utvrde te njen bogati razvoj kao sjedišta knezova Krčkih, ali i kasnije funkcioniranje pod vojnom upravom.

Literatura

AZINOVIĆ BEBEK, ANA. 2017. Die Burg ist nicht mehr Sitz der Adelsfamilie, sondern wird militärischen Zwecken angepasst – Beispiele aus Kroatien, Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 33, Wien, 151-163.

BEDENK, SANJA. 1988. Prilog proučavanju i zaštiti naslijeđa starog grada Drivenika, Vinodolski zbornik V, Rijeka-Crikvenica, 283-294.

HORVAT, ZORISLAV. 1984-1985. Burg u Brinju i njegova kapela, Peristil 27-28, Zagreb, 41-68.

HORVAT, ZORISLAV. 2014. Burgologija. Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske, Zagreb.

HORVAT, ZORISLAV; FILIPEC, KREŠIMIR. 2001. Novija saznanja o kaštelu Konjščina, Opuscula archaeologica 25, Zagreb, 151-182.

KEKEZ, HRVOJE. 2009. Bernardin Frankapan i Krbavska bitka: je li spasio sebe i malobrojne ili je pobjegao iz boja?, Modruški zbornik 3, Modruš, 65-101.

MICULINIĆ, SONJA. 1988. Grad Grobnik, Grobnički zbornik 1, Rijeka, 119-161.

MILETIĆ, DRAGO. 2012. Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb.

MILETIĆ, DRAGO. 2013. Rasprava o strukturi i funkcijama dvorske kapele Sv. Trojstva u Brinju, Portal, Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 4, Zagreb, 9-26.

MILETIĆ, DRAGO; VALJATO FABRIS, MARIJA. 2003. Sokolac, frankopanski plemićki grad u Brinju. Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika Hrvatske, sv. 10, Zagreb.

RAVANČIĆ, GORDAN. 2014. Urban Settlements (oppida) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor // Towns and Castles of the Croatian Middle Ages. Authority and Property. I. Benyovski Latin, Z. Pešorda Vadrić (ur.), 189-207.

VILIČIĆ, MELITA. 1971. Arhitektonski spomenici Senja. Rad JAZU, br. 360, 65-130.

VILIČIĆ, MELITA. 1980. Utvrde grada Senja u doba senjskih uskoka. Senjski zbornik, 8, 334-342.

VILIČIĆ, MELITA. 1998. Izgled Senja i senjskih zidina u doba uskoka. Senjski zbornik, 13, 77-90.

ŽMEGAČ, ANDREJ. 2000. Bastioni kontinentalne Hrvatske. Zagreb.

ŽMEGAČ, ANDREJ. 2005. Stonski fortifikacijski kompleks – nekoliko pitanja. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 39, 185-204.

ŽMEGAČ, ANDREJ. 2009. Bastioni jadranske Hrvatske. Zagreb.